

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 261.7(477):94(477)«19»

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ТА АТЕЇСТИЧНОЇ РОБОТИ НАВЧАЛЬНОГО ОСЕРЕДКУ НА РІВНЕНЩИНІ В 70-80-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Березняк В.І.

Рівненський державний гуманітарний університет

Стаття присвячена проблемі діяльності Ровенської радянсько-партійної школи. Проаналізовано основні форми ідеологічної та атеїстичної роботи закладу. Виокремлено головні методи реалізації антирелігійної пропаганди серед молоді. Визначено головні напрямки реалізації ідеологічно-атеїстичної роботи та роль в цьому процесі предметних комісій. Визначено роль практичного навчання у формуванні особи, вихованої в дусі марксизму-ленінізму з його атеїстичною складовою.

Ключові слова: радянсько-партійна школа, ідеологічна робота, атеїзація, пропаганда, комісія з суспільних предметів.

Постановка проблеми. У 70–80-х рр. в УРСР здійснення релігійної політики на місцях покладалося на різні державні органи, втім не менш важливу роль у цьому відігравали і навчальні заклади, які підтримували тісний зв'язок і координували свою роботу з цими органами та головним завданням ставили формування «політично благонадійного» громадянина держави.

Аналіз останніх досліджень. Епізодично цієї проблематики торкаються дослідники В. Єленський, В. Пащенко, В. Борщевич, Я. Стоцький, І. Бондарчук, В. Николаєнко. Основною джерельною базою є документи неопублікованих архівних джерел, що зберігаються у Державному архіві Рівненської області

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність даної теми зумовлюється відсутністю ґрунтовних досліджень щодо ідеологічної та атеїстичної роботи серед молоді регіону. Історія державно-церковних відносин надає різні приклади форм і методів боротьби з релігією і один з них – це виховання молоді в руслі марксистсько-ленінської ідеології та проведення активної пропагандистської роботи та атеїзації населення.

Завдання статті: аналізувати форми і методи ідеологічної та атеїстичної роботи, яка здійснювалася в Ровенській радянсько-партійній школі та її роль у формуванні свідомості молодого покоління мешканців регіону.

Виклад основного матеріалу. Вважалося, що «сучасний етап комуністичного будівництва все більші вимоги ставив до комуністів і всіх радянських людей глибоко оволодівати теорією марксизму-ленінізму, знання законів суспільного розвитку і вміння їх застосовувати у практичній діяльності». Тому викладачі суспільно-економічних предметів направили всі сили, знання і здібності, щоб слухачі твердо засвоїли положення марксистсько-ленінської теорії і вміли правильно її застосовувати у своїй роботі. Цій стратегічно важливій ідеологічній меті була підпорядкована робота предметної комісії.

Предметна комісія слідкувала за успішністю слухачів. Ті, хто пропускав семінари мали спіл-

куватися з викладачами з теми пропущеного заняття, крім цього перевірялися їх конспекти лекцій та першоджерел. Комісія з суспільних предметів викликала до себе на бесіди з прогульниками [6, арк. 6].

Діяльність комісії була спрямована на підвищення якості викладання, та педагогічної майстерності викладачів, забезпечення глибоких та міцних знань у слухачів. Комісія докладала зусиль, щоб вони вміли використовувати набуті теоретичні знання в практичній роботі на виробництві, стали пропагандистами серед радянських людей комуністичних ідеалів. Кожен слухач школи повинен був направляти свою ініціативу та активність на успішне здійснення завдань комуністичного будівництва.

В побудові навчально-виховного процесу Ровенська радянсько-партійна школа орієнтувалася на Вищу партійну школу при ЦК Компартії України. Майже всі викладачі комісії з суспільних предметів відвідували лекції та семінари з марксистсько-ленінської філософії, яку викладав Доля О. Т. Результатом цього було визнання того, що цей викладач проводив лекції на належному ідейно-теоретичному рівні. Недоліками семінарів були: низька активність слухачів, наведення недостатньої кількості прикладів з життя при розкритті тих чи інших положень. Подібні недоліки були характерні і для інших викладачів [7].

Викладачі та слухачі школи брали активну участь в лекційній пропаганді серед населення міста та області. Викладачі школи брали участь у суспільній роботі, виступаючи з лекціями і доповідями серед трудящих області, перевіряли роботу деяких партійних органів міста, виконували інші доручення міському і обкому Компартії України. Так, для працівників, слухачів школи та трудящих м. Рівного і області викладачі комісії протягом 1970–1971 н.р. прочитали 34 лекції. Переважно для колгоспників Острозького, Дубенського, Гоцанського та інших районів під час проведення виробничої практики. Протягом 1972–1973 н.р. спільними зусиллями викладачів та слухачів школи було прочитано 119 лекцій [2, арк. 48].

В ідеологічній роботі навчального осередку велику роль відігравали політінформації, які систематично проводилися в школі. На них висвітлювалися основні питання внутрішньої та зовнішньої політики партії та держави, рішення партії та влади. Існувала спеціалізація слухачів-політінформаторів за 4 напрямками: міжнародні питання, внутрішня політика партії та влади, економічне життя країни і досягнення науки і культури [2, арк. 48]. На викладачів покладалося завдання проводити інструктажі щодо підбору матеріалу, підготовки та проведення політінформації.

З метою ознайомити слухачів з питаннями методики та практики пропагандистської та лекторської роботи в школі було організовано «школу молодого лектора». Слухачі цієї школи прослуховували такі теми: «Як підготувати лекцію», «Культура мови лектора», «В. І. Ленін – майстер революційної пропаганди». В навчальному закладі також діяла школа основ марксизму-ленінізму і початків політики, навчальної роботи школи і учбового господарства, де заняття проводилися регулярно з високою активністю відвідування [9].

Для слухачів, викладачів та робітників школи систематично читалися лекції на суспільно-політичні та природничо-наукові теми. Перед слухачами неодноразово виступали старі комуністи, вчені, Герої соціалістичної Праці, делегати XIII та XIV з'їздів КПРС, керівники місцевих партійних та радянських органів. Свої виступи слухачам проголошували лектори партійних комітетів та товариства «Знання» м. Рівного, Києва та Москви. В бібліотеці школи широко пропагувалися твори класиків марксизму-ленінізму, постанови партії та влади, насамперед матеріали XXV з'їзду КПРС та XXV з'їзду Компартії України, інших пленумів ЦК КПРС та Компартії України. Систематично організовувалися зустрічі з композиторами та поетами Рівненщини, випускниками школи, депутатами обласної і міської Рад депутатів трудящих [12, с. 199].

Велику допомогу педагогічному колективу школи надавав Ровенський обком Компартії України. Виступаючи в школі відповідні робітники партійного, радянського і господарського органів глибоко роз'яснювали практичні завдання господарського і культурного будівництва. Матеріали їх виступів викладачі використовували при вивченні програмного матеріалу.

В школі практикувалося широке використання місцевого матеріалу на заняттях. Для цього в кабінеті суспільних наук були зібрані статті із обласних газет, в яких були матеріали суспільно-економічного характеру, питання партійної та радянської роботи.

Партком і партійні організації велику увагу приділяли ідейній закалці комуністів, виховували їх активними і послідовними борцями за ідеї і політику партії, які були спроможними «давати відбій буржуазній ідеології». З цією метою застосовувалися різні форми ідеологічної та масово-політичної роботи. При парторганізаціях школи діяла сітка партійної просвіти, яка складалася з проблемного семінару по вивченню матеріалів XIV з'їзду КПРС, слухачами якого були викладачі школи [2, арк. 47].

У 1972 р. партком і партійні організації школи велику увагу приділяли організації підписки

періодичної літератури. Слухачі були зобов'язані виписати по 1 газеті і політичному журналу, а викладачі і працівники – по кілька екземплярів [2, арк. 50].

Комісія з суспільних предметів щороку збільшувала кількість засідань, присвячених розгляду питань стосовно навчально-методичної роботи, активізації та удосконаленню навчально-виховного процесу. Лише протягом 1970–1971 н.р. було проведено 11 таких засідань на яких було обговорено 36 різноманітних актуальних питань.

Виходячи з рішень XXIV з'їзду КП України та XXIV з'їзду КПРС, предметно-методична комісія викладачів суспільно-економічних предметів Рівненської радянсько-партійної школи велике значення надавала атеїстичній пропаганді, новій народній обрядності та її практичному застосуванню. При викладанні курсу наукового атеїзму Колінько О. І. провела з слухачами ряд екскурсій в Рівненський міський будинок щастя. Слухачі цього курсу приймали участь у громадській панахиді, яка проходила на всіх кладовищах м. Рівного. Вони були присутні на проводах в армію, які були організовані на Театральній площі міста. Колінько О. І. вивчила зі слухачами III курсу методику проведення нової обрядності. Під її керівництвом кабінет суспільно-економічних наук підготував і надрукував для кожного слухача-випускника матеріали по новій обрядності. У зв'язку зі зростанням значення нової обрядності в сучасних умовах Колінько О. І. внесла пропозицію збільшити кількість годин з курсу атеїзму з цього питання.

Колектив школи брав активну участь в масово-політичній заходах суботниках по благоустрою і охороні суспільного порядку. Так, два слухачі за наказом Ровенського обласного управління МВД за затримання небезпечного злочинця були нагороджені іменними годинниками. Художня самодіяльність школи неодноразово виступала з концертами, присвяченими Великому Жовтню, Дню 1 травня, на Новорічний вечір та перед колективом учбового господарства.

В 1972 р. діяли 2 тематичні конференції: «XIV з'їзд КПРС про актуальність питання боротьби проти сучасної буржуазної та ревізіоністської ідеології», «Проблеми комуністичного виховання людини на сучасному етапі» [2, арк. 48].

Велика увага в навчальному осередку приділялася естетичному та патріотичному (інтернаціональному) вихованню слухачів. Традиційно в 1971–1972 рр. в рамках школи проводилися зустрічі з учасниками партизанського руху на Ровенщині – Червонієм А.Д., Довчером В.І. та іншими. Ці заходи були спрямовані на виховання в слухачів любові до Батьківщини. Для цього ж проводилися екскурсії по історичних місцях, місцях бойової та трудової слави Рівненщини, музеїв «Бойової слави», екскурсії в Мінськ-Хатинь, Брест, Канів та ін. Також слухачів III курсу возили в місто-герой Київ в експозицію музею В.І. Леніна, на виставку досягнення народного господарства України екскурсії. Для них проводилася зустріч з науковими робітниками Литовської РСР, яка була присвячена 50-річчю освіти СРСР. З цієї ж нагоди слухачі 4, 5, 6 груп III курсу проводили «Огонек». Естетич-

ному вихованню слухачів сприяли відвідування спектаклів приїжджих артистів, походи в обласний облмуздрамтеатр [11].

Слухачі вивчали нові форми атеїстичної пропаганди, виступали з лекціями на антирелігійні теми перед трудящими області. Викладачі наукового комунізму та атеїзму Сердюк В.І. та Колинько О.І. широко використовували в навчальному процесі діафільми, науково-популярні та художні фільми [1, арк. 7]. Так, в 1972 р. кабінет суспільних предметів організував прослуховування фільмів – «Виникнення християнства», «Вирок виносить історія», конкурс для слухачів III курсу на тему: «Новому життю – нові обряди», теоретичну конференцію «XIV з'їзд КПРС про актуальність питання боротьби проти сучасної ревізійністської ідеології, підготовлено стенд «Союз нерушимий свободних республік» [2, арк. 29].

В 1973–1974 рр. було проведено 16 засідань предметної комісії, на яких було розглянуто 40 питань, що стосувались, зокрема, рівня викладання суспільних предметів та ідейно-виховної роботи в школі. В січні 1973 р. в стінах школи відбувся триденний обласний семінар, на якому викладачами було прослухано ряд лекцій. Зокрема, «Деякі питання підвищення ефективності атеїстичного виховання», «Ідеологічна робота на сучасному етапі», «Психологічні основи нових обрядів», «Сектанство і його сутність» [4, арк. 11].

В 1973 р. викладач Колинько О. І. брав участь в роботі 5-денного обласного семінару лекторів-атеїстів [4, арк. 44]. Викладачі школи зі всіх предметів відвідали 250 занять в школі і 35 – в інших вузах та технікумах. Викладач Сердюк В.І. ознайомився з організацією лекційно-семінарських занять в Харківській радянсько-партійній школі. Відвідав лекції в Ровенському педінституті та Українському інституті інженерів водного господарства. Викладач Свердлюк М.Ф. готувався до здачі екзаменів в аспірантуру.

В 1974 р. видано 14 номерів стінної газети «За ленінські кадри» та 20 номерів радіогазети та сатиричної газети «Перець» [4, арк. 50].

В 1974 р в школі навчалося 327 слухачів, з них по областях: Вінницька – 31, Волинська – 20, Житомирська – 27, Закарпатська – 15, Івано-Франківська – 22, Київська – 28, Львівська – 18, Ровенська – 42, Чернівецька – 23, Чернігівська – 20, Молдавська РСР – 21, Тернопільська – 37 [4, арк. 57]. В 1974 р. школа приймала державні іспити в 165 випускників. З історії КПРС успішність: 5 – 55, 4 – 81, 3 – 28, 2 – 1.

В 1974–1975 н.р. навчальна практика становила 168 год. При її проведенні бралася до уваги поастанова секретаріату обкому КПУ «Про стан навчально-виховної роботи в радянсько-партійній школі і завдання по її покращенню в світлі вимог XIV з'їзду КПРС» від 21 жовтня 1974 р.

В період практики слухачі брали участь в підготовці питань на партійні збори і бюро парторганізацій, засідань виконкомів сільських рад, були присутні на засідання правління колгоспів,

бригадних зібраннях, оформляли наочну агітацію, випускали стінні газети, виступали з лекціями та доповідями, допомагали у підготовці до виборів у Верховну Раду УРСР і місцеві ради депутатів трудящих [5, арк. 40].

Під час практики і за вимогами обкому партії викладачі і слухачі в 1974 р. прочитали 438 лекцій в м. Ровно, селах і районах області [5, арк. 45]. Господарська практика мала бути продовженням теоретичних і лабораторно-практичних занять з окремих предметів. Основним її завданням було ознайомити слухачів з передовою технологією в землеробстві і тваринництві, використання с/г робіт з використанням машин і технологій.

За вимогами постанови секретаря обкому Компартії України «Про стан навчально-виховної роботи в радянсько-партійній школі і завдань з її покращення в світлі вимог XIV з'їзду КПРС» від 21 жовтня 1974 р. слухачі школи молодого лектора підготували і виступили з лекціями «Рішення грудневого 1974 р. Пленуму ЦК КПРС – в дію», «Радянська Конституція – найдемократичніша в світі» [5, арк. 4].

Протягом 1976–1977 рр. було проведено 16 засідань комісії з суспільних предметів стосовно навчально-методичної роботи. На них було розглянуто ряд питань, серед них:

1. Обговорення і затвердження планів семінарських занять з історії КПРС, філософії, партійного і радянського будівництва
2. Затвердження робочих планів з суспільно-економічних предметів
3. Затвердження плану роботи кабінету суспільно-економічних наук
4. Про взаємовідвідування уроків, лекційних та семінарських занять з суспільних предметів
5. Про підготовку до виробничої практики з партійного та радянського будівництва.
6. Затвердження залікових питань та екзаменаційних білетів з історії КПРС та партійного будівництва
7. Про стан викладання марксистсько-ленінської філософії
8. Нова обрядність та заходи по її впровадженню
9. Заходи по вивченню матеріалів XIV з'їзду КПРС
10. Доповідь викладача Міщенка на тему: «Про зростання ролі і значення партійної організації в сучасних умовах» [1, арк. 19].

Висновки. Таким чином, Ровенська радянсько-партійна школа в побудові навчально-виховного процесу втілювала принцип поєднання теоретичного та практичного навчання слухачів. Кожного року слухачі III курсу проходили практику з партійного та радянського будівництва в колгоспах, первинних організаціях підприємствах та інших організаціях області, під час якої вели лекційну пропаганду комуністичної ідеології серед трудящого населення. В навчальному закладі у слухачів виховували патріотизм, відданість марксистсько-ленінізму з його атеїстичною складовою, вміння ефективно вести пропаганду, активно застосовувати матеріали з'їздів, пленумів комуністичної партії, першоджерел та класиків марксистсько-ленінізму тощо.

Список літератури:

1. Державний архів Рівненської області. – Фонд-3731. Рівненська 3-річна міжобласна радянсько-партійна школа при Рівненському обкомі Компартії України. – Опис 4. – Спр. 1. «Отчети о работе предметно-методических комиссий, преподавателей, библиотеки, кабинетов». – 72 арк.
2. ДАРО. – Ф. 3731. – Оп. 4. – Спр. 1. «Отчет о работе школы за 1971-1972 гг.» – 72 арк.
3. ДАРО. – Ф. 3731. – Оп. 4. – Спр. 2. «Протоколы заседаний мандатной комиссии по отбору кандидатов слушателями советско-партийной школы». – 26 арк.
4. ДАРО. – Ф. 3731. – Оп. 4. – Спр. 5. «Отчет за 1973-1974 гг.» – 73 арк.
5. ДАРО. – Ф. 3731. – Оп. 4. – Спр. 7. «Отчет за 1974-1975 гг.» – 65 арк.
6. ДАРО. – Ф. 3731. – Оп. 4. – Спр. 9. «Отчет за 1975-1976 гг.» – 47 арк.
7. Дем'янчук Г. Юним – атеїстичну переконаність // Червоний прапор. – 1980. – 18 травня.
8. Панасенко А. Виховуючи переконаних атеїстів // Червоний прапор. – 1983. – 14 грудня.
9. Панасенко В. Атеїстичне виховання // Червоний прапор. – 1970. – 16 червня.
10. Панасюк П. Атеїстичне виховання – справа комсомолу // Червоний прапор. – 1975. – 25 лютого.
11. Пащенко В. Православна церква в тоталітарній державі: Україна 1946 – початок 1990-х років / В. Пащенко. – Полтава: АСМІ, 2005. – 342 с.
12. Помаз Ю. Особливості атеїстичної політики і стан об'єктів культового призначення в середині 1960-х – на початку 1970-х рр. в Україні / Ю. Помаз // Філософські обрії. – 2010. – № 24. – С. 194-208.

Березняк В.И.

Ровенский государственный гуманитарный университет

**ФОРМЫ И МЕТОДЫ ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ И АТЕИСТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ
УЧЕБНОГО ЦЕНТРА НА РОВЕНЩИНЕ В 70-80-е ГОДА XX ВЕКА****Аннотация**

Статья посвящена проблеме деятельности Ровенской советско-партийной школы. Проанализированы основные формы идеологической и атеистической работы заведения. Выделены главные методы реализации антирелигиозной пропаганды среди молодежи. Определены основные направления реализации идеологически-атеистической работы и роль в этом процессе предметных комиссий. Определена роль практического обучения в формировании личности, воспитанной в духе марксизма-ленинизма с его атеистической составляющей.

Ключевые слова: советско-партийная школа, идеологическая работа, атеизация, пропаганда, комиссия по общественным предметам.

Berezniak V.I.

Rivne State Humanitarian University

**FORMS AND METHODS OF IDEOLOGICAL AND ATHEISTIC
EDUCATION CENTERS IN RIVNE IN THE 70-80-s XX CENTURY****Summary**

The article deals with the problem of Rivne Soviet-Party School. Analyzed the basic form of ideological and atheistic institution. Determined the main methods for implementing anti-religious propaganda among youth. Identified the basic directions of realization of ideological and atheistic work and role in the process of subject committees. Identified the role of practical training in shaping a person brought up in the spirit of Marxism-Leninism with its atheistic component.

Keywords: Soviet-Party School, ideological work, atheism, propaganda commission on social subjects.